

ПЕТРУШИНА

Тетяна Олегівна — доктор соціологічних наук, завідувач відділу економічної соціології Інституту соціології НАН України

СТАН НАУКИ В УКРАЇНІ (ЗА ОЦІНКАМИ ВІТЧИЗНЯНИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ ЕКСПЕРТІВ)

У статті наведено оцінки найбільш компетентних вітчизняних фахівців щодо стану наукової сфери у сучасній Україні. Проаналізовано не лише загальний стан науки в Україні та перспективи її розвитку, а й такі параметри, як роль науки в українському суспільстві; ставлення до вітчизняної науки з боку держави, суспільства, ЗМІ, бізнес-структур і зарубіжних наукових організацій; інституційна модель організації науки; система показників для оцінювання роботи науковців тощо. За деякими позиціями наведено порівняльні оцінки зарубіжних експертів. Систематизовано пропозиції вітчизняних експертів щодо реформування науки в Україні.

Ключові слова: наукова сфера, наука і суспільство, експертні оцінки.

Для аналізу реальної ситуації у сфері науки і розроблення конструктивної стратегії її розвитку надзвичайно важливо мати не лише статистичну і наукометричну, а й відповідну соціологічну інформацію. У розвинених країнах, де добре розуміють значущість науки для розвитку суспільства й усвідомлюють необхідність зворотного зв'язку з громадськістю, регулярно проводяться як масові, так і цільові експертні опитування. Україні, незважаючи на її євроінтеграційні прагнення, так і не вдалося долучитися до спеціального проекту Європейської комісії «Євробарометр», в рамках якого у країнах Євросоюзу здійснюється постійний моніторинг громадської думки стосовно різних аспектів розвитку науки. Проте починаючи з 2014 р. Інститут соціології НАН України в межах соціологічного моніторингу соціальних змін в українському суспільстві щороку відстежує громадську думку з цих питань. Саме за результатами цих масових опитувань два роки тому в журналі «Вісник НАН України» вже було опубліковано статтю, в якій проаналізовано сприйняття вітчизняної науки і науковців нашими співгромадянами [1].

Розуміння загальних уявлень людей щодо ролі науки в суспільстві, престижу професії науковця, довіри до вчених тощо дуже важливе, однак для забезпечення ефективного діалогу влади і науки цільовою аудиторією для соціологічних опитувань з більшості питань розвитку науки мають бути експерти.

Саме тому минулого року було проведено експертні опитування серед вітчизняних і зарубіжних науковців (список експертів, які брали участь в опитуванні, наведено у Додатку).

Авторитет української науки у світі. Як же оцінюють вітчизняні експерти авторитет української науки у світі? Загалом на середньому рівні, точніше, на нижній границі середнього рівня — 5,1 бала за 10-бальною шкалою, де «1» означає дуже низький рівень, а «10» — дуже високий. За оцінками зарубіжних експертів, авторитет української науки у світі перебуває на рівні нижче середнього і становить за 10-бальною шкалою 3,7 бала.

Ми розділили зарубіжних експертів на три групи: близьке зарубіжжя (пострадянські країни), далеке зарубіжжя, представлене західними вченими, і далеке зарубіжжя, представлене нашими колишніми співвітчизниками з пострадянського простору. Показово, що з 13 західних учених 11 утрималися від відповіді на це запитання, двоє оцінили авторитет української науки у світі, на жаль, низько. Колишні співвітчизники з далекого зарубіжжя оцінюють його також трохи нижче, ніж колеги з близького зарубіжжя. Як прокоментував свою оцінку один із наших колишніх співвітчизників, що мешкає тепер у США, «це не оцінка якості роботи українських учених, які працюють солідно і ґрунтовно, а оцінка того, як ця робота представлена в міжнародних професійних засобах інформації, провідних журналах і академічних виданнях, особливо в англомовних, на міжнародних наукових форумах тощо».

На жаль, про українських учених і науку в Україні за кордоном знають небагато. Менше третини зарубіжних експертів виявили деяку обізнаність стосовно персоналій і публікацій українських науковців. Більше третини відзначили такі конкретні наукові галузі, як теоретична фізика, медицина, матеріалознавство та інші напрями, що продовжують розвивати напрацювання світового рівня ще радянських часів. Третина опитаних зарубіжних учених взагалі нічого не змогла сказати ані про рівень розвитку науки в Україні, ані про будь-які значущі досягнення українських учених. Як і слід

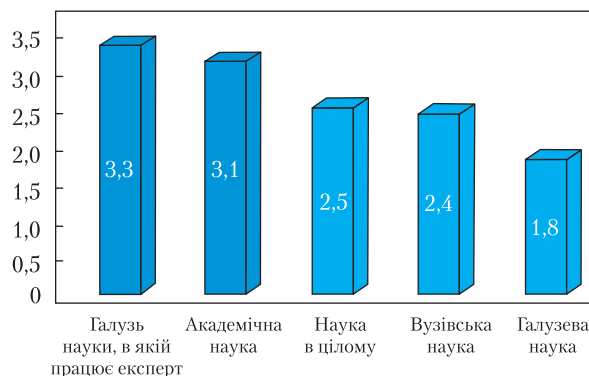

Рис. 1. Оцінка українськими експертами стану науки в Україні (N = 38), середній бал

було очікувати, найбільш поінформованими виявилися науковці з близького зарубіжжя і наші колишні співвітчизники.

Загальний стан науки в Україні. Оцінки загального стану науки в сучасній Україні розподілилися залежно від її виду/галузі (рис. 1). Найнижчі оцінки вітчизняні експерти дали стану галузевої і вузівської науки (1,8 і 2,4 бала за 5-бальною шкалою, де «1» означає дуже поганий, а «5» — дуже добрий стан), найвищі — академічній науці і тим галузям, у яких працюють експерти (3,1 і 3,3 бала). Науку в цілому оцінили на рівні 2,5 бала за 5-бальною шкалою. Для порівняння: зарубіжні експерти оцінили стан науки в країнах, де вони мешкають, дещо вище — на рівні 3,2 бала.

Безумовно, оцінки залежать від галузі науки і навіть конкретно від наукового інституту. Як слушно підкреслив один з експертів, «стан природничих наук у країні можна оцінити у 7–8 балів, а соціогуманітарних — не більше ніж у 2–3 бали»¹. Загалом, незважаючи на прита-

¹ Така оцінка характеризує не лише науковців-гуманітаріїв, а й, головне, особливості соціальних наук, об'єкт яких, як справедливо наголошував П. Бурд'є, на відміну від природничих, стоїть на кону соціальної боротьби і тому наукова «правда» виступає об'єктом боротьби і в соціальному світі, і в соціологічному світі, який прагне створити істинне уявлення про соціальний світ. Наукова боротьба націлена на досягнення науково легітимного представлення «реального». Проте соціальні інтереси генерують тактику переконань, стратегій і культурних диспозицій, які впливають на зміст і розвиток наукових знань [2].

манні таким інтегральним оцінкам недоліки, їх доцільно відстежувати як принципові індикатори загального стану справ у науковій сфері країни, для розроблення адекватної стратегії розвитку науки і моніторингу цього розвитку.

У порівнянні вітчизняної науки зі світовим рівнем переважають критичні оцінки — абсолютна більшість експертів відзначила відставання науки в Україні від світового рівня. Причому третина українських експертів вважає, що рівень вітчизняної науки істотно відстає від світового, половина — дещо відстає. Серед зарубіжних учених половина не змогла від-

повісти на це запитання. Наші колишні співвітчизники з далекого зарубіжжя оцінюють рівень науки в Україні навіть жорсткіше, ніж науковці з близького зарубіжжя. Проте і серед українських, і серед зарубіжних експертів знайшлося кілька тих, хто вважає, що цей рівень відповідає світовому (табл. 1).

Розуміючи складність узагальненого оцінювання науки в Україні, низку питань ми проектували на галузь науки, в якій працює експерт і стан якої має знати досить глибоко. Вітчизняні експерти оцінили стан науки, в якій працюють, як і її внесок у світову науку, на середньому рівні (3,3 бала за 5-бальною шкалою і 5,4 бала за 10-бальною шкалою відповідно).

Чинники, що стримують розвиток вітчизняної науки. Відповідаючи на відкрите запитання «Назвіть основні чинники, що стримують, на Вашу думку, розвиток вітчизняної науки?», експерти мали можливість назвати необмежену кількість чинників. Загалом ми отримали 137 відповідей, що дало змогу проаналізувати згруповані за змістом чинники у відсотковому вимірі як до експертів, так і до загальної кількості названих причин. Для зручності аналізу ми згрупували названі експертами чинники у кілька змістових блоків: соціально-економічні чинники, соціально-політичні, інституційні, соціокультурні та ін.

Отже, на думку експертів, розвиток вітчизняної науки стримується передусім соціально-економічними чинниками, головне місце серед яких посідають фінансові питання². Друге місце посіли соціально-політичні та інституційні чинники, третє — соціокультурні причини. Різноманітні за змістом чинники ми об'єднали в групу «інші» (табл. 2).

Таблиця 1. Оцінка рівня науки в Україні вітчизняними та зарубіжними експертами

Порівняння зі світовим рівнем	Групи експертів	
	Українські	Зарубіжні
Суттєво відстає	13	5
Дещо відстає	21	4
Загалом відповідає	3	2
Відповідає, а за деякими позиціями навіть випереджає	1	0
Інше	0	2
Важко відповісти	0	12
Усього	38	25

Таблиця 2. Частота згадувань експертами чинників, що стримують розвиток вітчизняної науки

Чинники	Кількість експертів, що вказали на ці чинники (N = 37)		Кількість відповідей, в яких зазначено ці чинники (N _v = 137)	
	n	%	n	%
Соціально-економічні	35	95	49	36
у т. ч. фінансові	27	73	55% усіх соціально-економічних причин	
Соціально-політичні	21	57	27	20
Інституційні	18	49	25	18
Соціокультурні	12	32	15	11
Інші	17	46	21	15

² Оскільки ми аналізуємо дані експертного опитування, в якому взяли участь 38 експертів (на це питання відповіли 37), отримані відсотки характеризують не абсолютні значення розподілу думок у науковому товаристві (для цього потрібне проведення репрезентативного опитування науковців НАН України або усієї наукової сфери, яка крім НАН України включає ще національні галузеві академії, вузівський сектор і галузеву науку), а тенденції розподілу думок експертів.

Практично всі експерти зазначили ті чи інші соціально-економічні причини, причому дві третини вказали саме на недостатнє фінансування наукової сфери. Експерти підкресливали не просто відсутність належного фінансування, а його «критично недостатній», «недопустимо, катастрофічно низький», «жалюгідний» рівень та нераціональний розподіл. Наслідком недостатнього фінансування експерти вважають відсутність мотивації до заняття наукою, особливо у найбільш здібних до наукової діяльності молодих людей, і низьку престижність наукової діяльності в країні загалом³. Крім фінансового чинника, який становить 55% усіх зазначених експертами соціально-економічних причин, що гальмують розвиток науки в Україні, було названо такі соціально-економічні бар'єри, як «відсутність економіки, яка потребує наукових розробок», «слабий запит з боку виробництва до науки», «незацікавленість бізнесу в розвитку науки, зокрема в спонсорській діяльності», «низький рівень інтеграції наукових установ з високотехнологічним бізнесом»; «орієнтація на вузько прагматичні інтереси замовників у прикладних дослідженнях»; «нераціональне використання кредитів»; відсутність сприятливого інноваційного клімату в державі; відсутність економічних стимулів; застаріла матеріально-технічна база і брак сучасного обладнання; незабезпеченість гідного рівня життя для науковців (низький рівень зарплат) і, нарешті, економічна криза.

Половина експертів, які зазначили соціально-політичні бар'єри на шляху розвитку вітчизняної науки, підкресливали «нерозуміння можновладцями ролі науки в сучасному суспільстві». З нерозумінням владою вирішальної ролі науки для розвитку сучасного суспільства пов'язані і такі чинники, як «відсутність державної та бізнесової підтримки науки, зацікавленості в її посиленні в країні та світі», «відсутність стратегії розвитку науки на державному

рівні» і «відсутність стратегії розвитку суспільства» взагалі, «негативне ставлення держави» і «культивування такого ставлення в суспільстві», «антинаукова державна політика» аж до «руйнування української науки з боку держави». На думку кількох експертів, головними чинниками, що стримують розвиток науки в нашій країні, є олігархічний і грабіжницький характер влади («клептоманія і зрадництво влади, її олігархічно-злодійська сутність») та сам характер соціально-економічного устрою сучасної України («загальна причина — периферійний капіталізм, не зацікавлений у наукових досягненнях. Запозичуються технології з-за кордону, які вже є технологіями вчорашнього дня. Для периферійного капіталізму вони достатні. Проводити власні дослідження вважають недоцільним. У суспільних науках правлячий клас корумпує вчених, роблячи їх ідеологічними прислужниками або обслугою в маніпулятивних практиках влади»).

Серед експертів, які зазначили інституційні (соціально-організаційні) перепони на шляху розвитку української науки, половина виокремила саме недоліки в організації та управлінні наукою («погана організація науки», «вкрай неефективна і непрофесійна система управління», «відсутність сучасного наукового менеджменту», «радянські стереотипи управління наукою», «перепони нинішнього законодавства госпдогвірної діяльності», «забюрократизованість, догматизм»). Вони вказали також на «неготовність наукових установ до комерціалізації науки», «відсутність конкуренції та критеріїв оцінки результатів наукової діяльності», «зниження колективістської мотивації і особистої відповідальності науковців за виконання проектів», «слабкі зв'язки академічної науки з вищою школою», «затримку в проведенні трансформації наукової системи» і «відсутність активної участі науковців у спробах змінити ситуацію на краще».

Соціокультурні чинники, зазначені експертами, відображують 5 блоків питань:

1) відсутність кваліфікованих кадрів (через відтік мізків до розвинених країн, низький рівень підготовки і декваліфікацію значної

³ Зниження престижу професії науковця відзначила абсолютна більшість вітчизняних експертів (92%), причому $\frac{3}{4}$ з них оцінили його як значне.

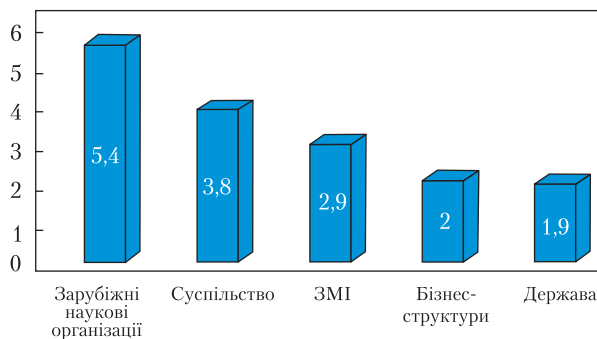

Рис. 2. Оцінка українських експертів ставлення до вітчизняної науки з боку держави, суспільства, ЗМІ, бізнес-структур і зарубіжних наукових організацій (N = 38), середній бал

частини дослідників унаслідок демотивації, пов'язаної з мізерним фінансуванням);

2) «низький рівень культури академічної доброчесності»; «нерозвиненість сучасної культури наукової діяльності в академічному та вузівському середовищах»;

3) «низька інноваційна культура урядовців»;

4) девальвація соціального капіталу науки, низький престиж професії науковця;

5) «погане знання англійської мови та недостатнє використання нових інформаційних технологій».

Різноманітні чинники, що увійшли до групи «інші», також можна згрупувати у кілька змістових блоків:

1) демографічний (віковий склад, брак дослідників середнього віку, терміни переобрання на посади);

2) проблематичність залучення молоді до наукової сфери (відсутність належних умов і реальних перспектив у молодих учених);

3) обмеженість міжнародних зв'язків («замкненість у національних кордонах», «слабка інтеграція української науки у світову», «недостатня інтеграція у західні наукові структури»);

4) негативні соціальні наслідки глобалізації («наростання у світі наукової нерівності країн», «нав'язана Україні ззовні роль донора науково-технічного потенціалу»);

5) «переважання кон'юнктурних аспектів функціонування науки над змістовно-науко-

вими» («Виникла ціла генерація, яка орієнтується на імітативний підхід до науки. Наука перетворюється на засіб досягнення суспільного престижу»; «Поклоніння усьому західному, іноземному, імпортованому без критичного осмислення та узагальнення... небажання створювати і відстоювати вже створені власні наукові досягнення, школи, методи досліджень тощо»; «Зорієнтованість на грантоїдство, готовність за гранти науково обґрунтовувати будь-що і займатися будь-чим»).

Ставлення до вітчизняної науки з боку держави, суспільства, ЗМІ, бізнес-структур і зарубіжних наукових організацій. Переважна більшість експертів зазначили вкрай незадовільне ставлення держави до вітчизняної науки — 1,9 бала за 10-бальною шкалою, де «1» — вкрай незадовільне ставлення, а «10» — цілком задовільне (рис. 2).

Більшість експертів вказали також на відсутність бажання бізнес-структур фінансово підтримувати вітчизняну науку — 2,0 бали (за 10-бальною шкалою, де «1» — відсутність бажання фінансово підтримувати вітчизняну науку, а «10» — готовність вкладати гроші в науку).

Експерти негативно оцінили і ставлення ЗМІ до вітчизняної науки, зазначивши скоріше неадекватне висвітлення стану і ролі вітчизняної науки — 2,9 бала (за 10-бальною шкалою, де «1» — неадекватне висвітлення стану і ролі вітчизняної науки, а «10» — адекватне висвітлення стану і ролі вітчизняної науки).

Що стосується ставлення суспільства до вітчизняної науки в цілому, на думку експертів, воно слабо розуміє роль науки — 3,8 бала (за 10-бальною шкалою, де «1» — повне нерозуміння ролі науки, а «10» — цілковите розуміння ролі науки). Хоча за даними моніторингу громадської думки переважна більшість населення України визнає визначальну роль науки в розвитку сучасного суспільства [3].

Найбільш високо експерти оцінили ставлення зарубіжних провідних наукових організацій до української науки (5,4 бала за 10-бальною шкалою, де «1» — відсутність визнання досягнень української науки в галузі, де працює експерт, а «10» — їх визнання).

Таблиця 3. Порівняльна таблиця ставлення до науки з боку держави, суспільства, ЗМІ та бізнес-структур в Україні та за кордоном
(за оцінками вітчизняних і зарубіжних експертів, середній бал)

Ставлення до науки з боку:	Українські експерти (N = 38)	Зарубіжні експерти (N = 25)	Групи зарубіжних експертів		
			близьке зарубіжжя	далеке зарубіжжя (західні експерти)	далеке зарубіжжя (колишні співвітчизники)
держави	1,9	4,6	4,5	4,8	5,8
суспільства	3,8	5,1	2,2	5,5	6,6
ЗМІ	2,9	4,3	2,0	4,2	6,7
бізнес-структур	2,0	4,3	1,5	4,7	6,3

Як видно з порівняльної табл. 3, ставлення до науки (за всіма зазначеними позиціями) в країнах далекого зарубіжжя, за оцінками як західних учених, так і вчених — вихідців з пострадянського простору, краще, ніж в Україні. Проте оцінки експертів з близького зарубіжжя (Білорусь, Росія) нижчі від оцінок українських експертів (за винятком характеристики ставлення держави до науки — за цим параметром ситуація в Україні виглядає гірше).

Прогноз стану науки в Україні на найближчі 5 років. Переважна більшість (26 із 36) експертів прогнозує погіршення стану науки. Позитивний прогноз дають лише 7 експертів, троє стверджують, що стан науки в Україні в найближчі 5 років не зміниться (табл. 4). Основними причинами, що призведуть до погіршення стану науки в Україні, на думку експертів, є такі:

1) відсутність стратегічного бачення розвитку вітчизняної науки («Вітчизняна наука давно випала з переліку державних пріоритетів національного розвитку. Беручи до уваги досвід останніх 25 років, цей процес є майже незворотним. У країні відсутні політичні кола, зацікавлені в розвитку вітчизняного науково-технічного потенціалу»);

2) затяжна економічна і політична криза («Стан кризи настільки глибокий, що треба починати змінювати не науку, а суспільство, а це за короткий термін неможливо»; «Наука існує по інерції на радянській базі, яка зменшується»; «Розпочалися незворотні процеси

(старіння кадрів, втрата престижу науковця, відсутність обладнання...), які важко зупинити в короткостроковій перспективі»). Більшість експертів прогнозує подальше погіршення стану науки, «якщо не буде змінено модель розвитку країни» з нинішньої сировинної та низько-технологічної на інноваційну;

3) недостатнє фінансування наукових досліджень («У зв'язку з паралічем економіки і надзвичайно високим зовнішнім боргом країни наука буде фінансуватися за залишковим принципом»). Значна частина експертів вважає, що «всупереч прийнятому Закону про наукову і науково-технічну діяльність уряд не збирається збільшувати бюджетне фінансування науки». Деякі експерти прогнозують навіть повну руйнацію науки. Дехто з них вважає, що навіть за умови вжиття певних заходів «фінансування науки ще довгий час залишатиметься

Таблиця 4. Прогноз стану науки в Україні та деяких зарубіжних країнах у найближчі 5 років за оцінками вітчизняних і закордонних експертів

Стан науки:	Групи експертів	
	українські	зарубіжні
погіршиться	26	16
залишиться без змін	3	5
поліпшиться	7	4
Усього	36	25

недостатнім, що призведе до браку молодих дослідників і деградації науки»;

4) погана організація науки («Наука перестала відігравати роль соціального ліфту, існуюча організація науки не спроможна забезпечити пристойний рівень життя науковцям, особливо молодим»; «Небажання змінити систему управління наукою»).

Зазначені чинники не просто погіршують стан науки в країні, вони ведуть до її деградації («Динаміка відтоку наукової молоді та зменшення загальної кількості науковців в Україні, зниження всіх показників наукової діяльності ... (хоча б за індексом цитування) свідчать про деградацію наукової системи»; «Навіть за умови негайного підвищення фінансування, що, зважаючи на загальний фінансовий стан країни, неможливо, в найближчі п'ять років не вдасться зупинити руйнацію системи»). Цьому також заважатиме «високий рівень інерційності системи, протистояння (а не здорова конкуренція) між академічною і університетською наукою, виродження наукових шкіл».

Серед факторів, які можуть забезпечити реальне поліпшення стану науки в країні, експерти (підкреслимо, що кількість експертів, які прогнозують покращення стану вітчизняної науки, майже в 4 рази менша від тих, хто передбачає його погіршення!) назвали такі: розширення співпраці з іноземними вченими; знання англійської мови і використання можливостей Інтернету. Очікування змін на краще у сфері науки також пов'язується зі створенням Національної ради з питань розвитку науки і технологій та Національного фонду досліджень.

Деякі експерти сподіваються на незначне поліпшення стану науки за умови «кінця економічної рецесії, політичної нестабільності і збільшення фінансування науки». Як зазначив один з експертів, «ще п'ять років вистачить, щоб суспільство усунуло від влади керівників, які не розуміють вирішальної ролі науки та інновацій у виведенні країни з глибокої кризи, тому що подальше погіршення неприпустиме». На сьогодні лише троє експертів із 36 вважають, що стан науки у найближчі роки зали-

шиться без змін, оскільки «ніщо не вказує на зміни існуючих негативних тенденцій».

Як видно з табл. 4, більшість зарубіжних експертів оцінюють перспективи розвитку науки в країнах свого проживання так само песимістично, як і українські експерти. Збігаються і головні передумови такого негативного прогнозу — економічна криза і недостатнє фінансування сфери науки і освіти. Крім цих спільних факторів експерти з Росії, наприклад, зазначали певну відчуженість від світової науки, погіршення політичного клімату в країні, непотрібність науки нинішній владі та руйнівний характер реформи РАН, проведеної 2013 р. Наші колишні співвітчизники з далекого зарубіжжя вказували на такі чинники подальшого ймовірного погіршення стану справ у сфері науки, як відсутність ґрунтовності і наступності у проведенні наукових досліджень через короткострокові контракти (1–3 роки), виконання досліджень переважно за модними темами, тиск принципу «publish or perish» для отримання науковцями нових контрактів (або захисту дисертації) і, як наслідок, масова поява низькоякісних публікацій, у тому числі у високорейтингових журналах (Німеччина); міграція найкращих науковців і зниження престижу цієї професії (США) тощо.

Можливе поліпшення стану науки експерти аргументують збільшенням частки ВВП на її розвиток (Білорусь), наявністю критичної кількості висококласних науковців, що глибоко розробляють теоретико-методологічні підходи до досліджень (США), проведенням реформ і зміною поколінь (Польща, Іспанія, Німеччина).

Роль науки в українському суспільстві. На думку вітчизняних експертів, модернізація⁴ сучасного суспільства без розвитку науки просто неможлива, оскільки саме наука та освіта формують суспільство, забезпечують його змі-

⁴ Під модернізацією суспільства експерти розуміють процес його оновлення, осучаснення, удосконалення, трансформації головних соціальних інститутів, технологічної бази, системи цінностей тощо заради покращення якості життя та ефективнішого функціонування і гармонійного розвитку суспільства.

ни зі знаком «плюс». Саме наука, виробляючи та поширюючи наукові знання, дає суспільству нові технології, нові джерела енергії, нові можливості для підвищення рівня життя і переходу на якісно новий рівень існування. Проте за умови поглиблення негативних трендів у сфері науки остання просто не здатна ефективно виконувати свої функції і відчутно впливати на розвиток суспільства⁵. Невипадково експерти зазначили, що виконувати свою ключову, вирішальну для модернізації українського суспільства роль вітчизняна наука здатна лише за певних умов: нормального фінансування і докорінної зміни ставлення з боку чинної влади. Деякі експерти, загалом визнаючи значну роль науки в історичній перспективі, підкреслювали «вкрай обмежену» її роль у сьогоднішній Україні. Ще песимістичнішу оцінку дає експерт, який аналізує стан науки з позицій світ-системного, глобалізаційного підходу: «Різна роль на різних сценах: вирішальна — в країнах Центру, Україна — периферія і реципієнт наукових досягнень».

Щодо конкретних напрямів впливу вітчизняної науки на суспільство, то згідно з оцінками експертів, більшою мірою вона впливає сьогодні на виробництво нового знання (2,1 бала за 3-бальною шкалою, де «1» означає малий, «2» — посередній, «3» — значний вплив), технологічне забезпечення обороноздатності країни (1,9 бала), поширення інформаційних та комунікаційних технологій, зростання освітнього і культурного рівня громадян (по 1,7 бала). На нижній межі посереднього впливу

оцінено вплив української науки на формування наукового світогляду, наукове забезпечення національної безпеки, вирішення екологічних і продовольчих проблем (відповідно 1,6; 1,6; 1,5; 1,5 бала). На інші напрями суспільного життя (консолідація суспільства, розвиток суспільно-політичної системи, підвищення рівня та якості життя населення, розвиток системи охорони здоров'я, сприяння інноваційному розвитку економіки, науково-експертне забезпечення державної соціально-економічної, культурної і зовнішньої політики тощо) вітчизняна наука впливає ще менше (середній бал коливається від 0,9 до 1,4 бала).

Система показників для оцінювання роботи науковців. Для об'єктивного оцінювання ефективності роботи наукових інститутів і науковців вкрай важливо мати просту, прозору і адекватну специфіці наукової діяльності систему показників. Саме тому ми запропонували експертам перелік із 13 найважливіших, на нашу думку, показників для оцінювання роботи науковців з проханням обрати не більше п'яти і можливістю додати за необхідності інші. У табл. 5 наведено проранжований за кількістю отриманих відповідей перелік показників.

Експертні оцінки дають підстави для серйозних роздумів. Крім безперечно важливого показника «визнання досягнень науковим співтовариством» (у будь-якому колективі, тим більше в науковому, всі знають, хто є хто і чого вартий), основні показники для оцінювання роботи науковців, на думку вітчизняних експертів, мають відображувати міжнародний профіль діяльності і визнання вченого: участь у міжнародних наукових проєктах, наявність закордонних публікацій, участь у закордонних конференціях, індекси цитування в міжнародних наукометричних базах. До речі, це повністю збігається з думкою зарубіжних експертів щодо найважливіших показників оцінювання роботи науковців. Такий підхід є, безумовно, правильним з позицій розуміння інтернаціонального характеру справжньої науки і прагнення до визнання української науки в світі. Проте запровадження цих вимог до українських учених потребує не лише постійної ро-

⁵ За оцінками наукознавців, розраховувати на істотну економічну функцію науки можливо тільки починаючи з порогового значення 1,7% ВВП (за нижчих обсягів фінансування наука здатна виконувати лише соціокультурну функцію). В останні роки бюджетне фінансування вітчизняної науки становило лише 0,3% ВВП — одну шосту від передбаченого законодавством України рівня [4]. На основі аналізу динаміки наукометричних показників розвитку науки та індексу розвитку людського потенціалу науковці з Молдови довели існування тісного взаємозв'язку/взаємовпливу соціально-економічного і наукового розвитку суспільства [5].

боти самих науковців над підвищенням свого кваліфікаційного рівня, а й створення необхідних матеріальних та інституційних умов з боку держави у вигляді насамперед гідної заробітної плати і нормального фінансування наукової сфери. Оскільки Україна прагне зайняти гідне місце у світі і задекларувала курс на євроінтеграцію як стратегічний пріоритет, під нормальним фінансуванням науки розуміється фінансування у розмірі, визнаному розвиненими країнами як необхідний для плідного функціонування науки (близько 3% ВВП). Принаймні, він має бути не нижчим від встановленого законодавством України рівня (1,7% ВВП).

Таблиця 5. Перелік показників для оцінювання роботи науковців, проранжований за кількістю отриманих відповідей експертів

Показники	Відсоток відповідей	Кількість експертів
Участь у міжнародних наукових проектах	81	30
Визнання досягнень науковим співтовариством	76	28
Кількість наукових статей і монографій, опублікованих за кордоном	60	22
Індекси цитування в міжнародних наукометричних базах	57	21
Виступи на наукових форумах за кордоном (з публікацією матеріалів)	43	16
Наявність винаходів, ліцензій, патентів	38	14
Кількість наукових статей і монографій, опублікованих в Україні	30	11
Наявність наукового ступеня	22	8
Висвітлення результатів наукової роботи в ЗМІ	19	7
Кількість підготовлених кандидатів і докторів наук	16	6
Виступи на наукових форумах в Україні (з публікацією матеріалів)	16	6
Стажкування за кордоном	11	4
Наявність ученого звання	8	3

Найрідше серед показників для оцінювання роботи науковців експерти відзначали наявність ученого звання. Це пов'язано, мабуть, з наявністю в науковому середовищі академічної непорядності («Продажність усього того, що пов'язане зі здобуттям вчених звань, особливо в гуманітарній та правознавчій сферах. Зараз отримання вчених звань це переважно питання грошей, а не реальних наукових здобутків»). Невипадково один з експертів запропонував запровадити на законодавчому рівні відповідальність науковців за якість наукового продукту й у разі прийняття до захисту або захисту дисертаційної роботи неналежної якості (плагіат, низький науковий рівень) позбавляти відповідного звання не лише дисертанта, а й усіх причетних до цього процесу науковців: голів і учених секретарів учених рад, наукових керівників, рецензентів, опонентів тощо. «Такий підхід різко зменшить кількість бажаючих керувати продажними вченими радами, підписувати липові експертні висновки, рецензії, відгуки тощо. Зменшення кількості липових науковців з фіктивними науковими ступенями та званнями сприятиме оздоровленню наукового клімату та полегшенню роботи справжніх науковців».

Як додаткові показники оцінювання роботи науковців експерти запропонували такі: наявність наукових шкіл, експертна оцінка внеску в науку, обсяг експорту новітніх технологій (патентів, ліцензійних угод), виробів тощо. Зрозуміло, що критерії оцінювання для фундаментальних і прикладних досліджень, як і для якісно різних галузей наук — технічних, природничих і суспільних — є різними. Головним же при розробленні таких критеріїв має бути мінімізація бюрократичних підходів і максимальне врахування «творчих можливостей науковця».

Інституційна модель організації науки. Останнім часом актуалізувалося питання щодо моделі організації науки, яка б найбільше сприяла її розвитку в українському суспільстві. Переважна більшість вітчизняних експертів (дві третини, 23 з 37 експертів, що відповіли на це запитання) висловилися за змішану модель,

яка враховує національні історичні традиції і світовий досвід; третина (11) респондентів віддали перевагу академічній моделі організації науки, що традиційно притаманна нашому суспільству. Жодний експерт не підтримав впровадження в Україні університетської моделі, історично найбільш поширеної на Заході. Для порівняння: більше половини зарубіжних експертів (14) висловилися за змішану модель, третина (8) науковців з-за кордону віддали перевагу університетській моделі і лише двоє із зарубіжних експертів підтримали академічну модель організації науки. На мою думку, обирати чи то «академічну», чи то «університетську» модель у тій формі, в якій вони існують сьогодні, протиставляючи одну одній, неправильно і неможливо. І академічні інститути, і університети в Україні потребують модернізації. Не можна і «перенести» волюнтаристським шляхом науку у виші, «відтворюючи» західну університетську модель: «Університетська (вузівська) наука не може розглядатися як альтернатива існуванню НАН, основна функція вищих навчальних закладів — навчати молодь, а основна функція наукових установ НАН — створення наукового знання. І це різні функції». «Університетська наука не повинна існувати як щось «інше». У найбільш потужних університетах потрібно розвивати академічні філії, для яких наукові дослідження будуть також основним видом діяльності, а не чимось додатковим до викладання».

Проте тільки двоє експертів вважають, що НАН України у тому вигляді, в якому вона існує сьогодні, повністю відповідає вимогам часу. Понад $\frac{3}{4}$ опитаних (29 експертів) дотримуються думки, що НАН України потрібна серйозна реорганізація. Ця група експертів складається з двох підгруп. До першої підгрупи (16 експертів) увійшли, умовно кажучи, «помірні реформатори», які виступають за певну структурну реорганізацію і корекцію окремих напрямів функціонування Академії. До другої підгрупи (13 експертів) — більш радикально налаштовані науковці, які вважають, що потрібна докорінна реорганізація управління наукою і насамперед з боку НАН України. З усього за-

галу експертів виявився лише один відвертий скептик, на думку якого жодна реорганізація НАН України не буде ефективною, оскільки вона повністю себе вичерпала і її слід скасувати як інститут.

Коментуючи свою позицію щодо реорганізації Академії, експерти наголошували, що проводити її доцільно лише після виконання державою своїх зобов'язань щодо забезпечення нормальних умов для роботи науковців і визначення на державному рівні ролі науки в сучасному українському суспільстві. «Щоб судити про дійсну спроможність НАН України, треба спочатку створити умови для її НОРМАЛЬНОЇ роботи, а не говорити про повну неспроможність (бездіяльність) в умовах фінансового голодомору». «Невизначеність щодо ролі науки в сучасному українському суспільстві спричинює ситуацію, коли вона не може бути ефективно включена в діалог із суспільством, в результаті чого слабо реалізується її суспільна функція, а це, в свою чергу, призводить до посилення відриву науки від суспільних потреб та інтересів». «НАН, безумовно, має існувати як демократичний інститут здійснення управління і організації наукової діяльності. Будь-які міністерства науки тощо є менш ефективними і менш демократичними». «Це помилка — вимагати реформування НАН України, як взагалі всієї науки, без чіткого визначення інноваційного розвитку країни. Академія здатна адаптуватися під цілі такої стратегії». На думку експертів, «реорганізація має відбуватися на ґрунті об'єктивного вивчення існуючої ситуації за міжнародними критеріями», в контексті цілей, визначених Концепцією розвитку НАН України на 2014–2023 рр.

Пропозиції і рекомендації вітчизняних експертів щодо реформування науки в Україні.

1. Реформування науки в Україні має здійснюватися на основі державної стратегії розвитку вітчизняної науки, якої сьогодні немає.

2. Реформувати наукову сферу без створення мінімально необхідних умов для нормальної роботи науковців і наукових установ, що означає припинення «фінансового голодомору» вітчизняної науки і забезпечення повної імплемента-

ції Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 16.01.2016⁶, недоцільно.

3. У контексті інституційного забезпечення реформування наукової сфери важливо привести до ладу всю її законодавчо-нормативну базу. Прийняти низку законів, які стимулювали б розвиток науки, зокрема закон про державну політику в галузі науки, технологій та інновацій. Прийняти закони, які б мотивували бізнес до спонсорської діяльності. «Ввести посаду віце-прем'єр-міністра з науки і вищої освіти». «Ліквідувати профільне міністерство в частині, що керує наукою, оскільки розподіл копійчаних коштів і адміністрування видачі документів про наукові ступені і звання НАН здатна здійснювати самостійно. У світі авторитет НАН України незрівнянно вищий, ніж профільного міністерства».

4. Припинити адміністрування науки згори: «Треба реформувати економіку і суспільні відносини, наука може самореформуватися у відповідь на певні виклики».

5. Реформуванням науки мають займатися фахівці-науковці, а не чиновники МОН чи політики.

6. Для з'ясування реального стану вітчизняної науки і ліквідації неефективних установ та підрозділів необхідно здійснити аудит наукової системи України за західними критеріями оцінки наукової діяльності.

7. Запровадити апробовані практикою і досвідом розвинених країн принципи організації наукових досліджень, що стосуються фінансування, гарантій економічних свобод, мобільності вчених і стимулів для їх продуктивної роботи, наукової етики тощо.

⁶ Опитування виявило неоднозначне сприйняття науковцями нового закону про наукову і науково-технічну діяльність. Хоча більше половини експертів у цілому досить позитивно його оцінили, більшість з них (16 експертів) очікують від цього закону лише часткових результатів або пов'язують його ефективність з певними умовами. Однозначно позитивно його оцінили лише чотири експерти. 14 експертів сприймають новий закон або відверто песимістично, або взагалі негативно.

8. Осучаснити принципи державного фінансування науки та сприяти створенню різноманітних фондів, які б фінансували наукові проекти на конкурсних засадах. Створити систему грантового фінансування наукових досліджень (інституціональну, персональну та змішану).

9. Держава має «належним чином підтримати фундаментальну науку в академіях і університетах за принципом: 1) знайти достойних шляхом фахової експертизи; 2) підтримати їх; не заважати їм. Для прикладних досліджень важливе прийняття закону, що створить реальні дійові стимули для тандему інноваторів з боку науки і бізнесу. Такі дії влади є нині життєво необхідними у нас і для науки, і для економіки, що має наповнювати державний бюджет. Це була б насправді дієва реформа, яку в тій чи іншій формі здійснювали всі провідні країни».

10. «Розробити стратегічні програми наукових досліджень за всіма галузями науки; сконцентрувати фінансове забезпечення стратегічних програм на конкурсних засадах, на основі чого виділяться «проривні центри» науки в країні; діяльність Академії організувати на кшталт «мозкового центру», експертної групи, відповідальної за визначення стратегічних програм за всіма галузями науки та організаційно-фінансове забезпечення їх реалізації».

11. Дбайливо ставитися до накопиченого за попередні роки наукового потенціалу. Не руйнуючи того, що залишилося, розвивати найбільш живі напрями (за критеріями наявності у наукових колективах молоді та значущості результатів).

12. Підтримувати різні галузі науки, а не тільки природничі. Здійснювати підтримку регіональної науки. «Забезпечити умови розвитку галузевої науки та можливості фінансування науки підприємствами, зацікавленими в розвитку своїх технологій».

13. Провести широкі обговорення питань розвитку і реформування науки в Україні із залученням усіх, хто має безпосередній стосунок до наукової діяльності.

14. Створити громадську платформу з провідних науковців: «Влада та наука мають працювати спільно. Науковці мають залучатися

до прийняття управлінських рішень як у науці, так і в економіці». Забезпечити першочергову підтримку «науково-технічних проєктів, спрямованих на розвиток економіки України, поліпшення екології, енергоефективність, покращення здоров'я людини».

15. «Створити низку спеціалізованих наукових фондів (крім ДФФД) та опрацювати практику фінансування тимчасових дослідницьких груп через персональні банківські рахунки. Мета — демократизувати механізм розподілу коштів за науковими грантами, які інакше у значній частині будуть вилучені на користь потреб материнських організацій. Взагалі переглянути ідеологію кооперації (і взаємодії в цілому) дослідницьких груп з науковими установами. Це сприятиме реальній реструктуризації системи НАН України».

16. «Треба рішуче позбавитися бюрократизації в управлінні наукою». «Ліквідувати монополію у науці». Проєкти та програми реформування науки повинні обговорюватися більш демократично і безпосередньо у наукових колективах, а не тільки в Президії НАН України.

17. «Професійні асоціації вчених повинні отримати права, коли держава не приймає рішень щодо тієї чи іншої галузі науки без згоди відповідних асоціацій. Не може визначатися стандарт будь-якого наукового знання суто в межах МОН».

18. Розвивати міжнародне співробітництво і посилити кооперацію з інституціями розвинених країн. Створити український фонд академічного обміну.

19. Визначити критичний вік керівників і провести омолодження керівного складу наукових установ.

20. Забезпечити всебічну «підтримку наукової молоді як основи сталого розвитку науки».

21. Радикально боротися з проявами псевдонаукової діяльності, «розвивати рух за наукову чесність і формувати дієві етичні принципи в науковому співтоваристві».

Висновки. Експертні опитування дозволили отримати найбільш компетентні оцінки реального стану справ у науковій сфері сучасної України. Багата палітра думок вітчизняних

експертів щодо ролі, проблем і перспектив науки в Україні, іноді навіть протилежних за своїм змістом, відображує не лише складність нинішньої ситуації у сфері науки і в українському суспільстві в цілому, а й різноманітність соціокультурних цінностей людей. Проте головною думкою, що пронизує відповіді всіх без винятку експертів, є визнання вирішальної ролі науки в розвитку суспільства і однозначне розуміння того, що ефективно виконувати свої суспільні функції наука може лише за умов нормального фінансування і зацікавлено-доброзичливого ставлення держави. Оцінки західних експертів тільки підтверджують висновки вітчизняних науковців і акцентують увагу на важливості їх ширшого і всебічного входження в глобальний науковий простір. Крім подальшого плідного розвитку міжнародного співробітництва за різними науковими напрямками українським ученим важливо активно долучатися до відстоювання інтересів науки в межах новоствореного глобального маршруту за науку і займати активну громадянську позицію на захист вітчизняної науки від різного роду невігласів і неоліберальних горе-реформаторів. Тільки об'єднаними зусиллями справжніх науковців можна зупинити подальше руйнування науки в Україні і сприяти правильному розвитку суспільства. Наука має стати дієвим каналом представництва всього розмаїття суспільних інтересів і найвищим інтелектуальним авторитетом у діалозі суспільства і влади.

ДОДАТОК

Список українських експертів

1. **Афонін Едуард Андрійович** (Національна академія державного управління при Президентові України)
2. **Бакіров Віль Савбанович** (Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна)
3. **Беляєв Олександр Євгенович** (Інститут фізики напівпровідників ім. В.Є. Лашкарьова НАН України)
4. **Бублик Сергій Григорович** (Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України)
5. **Булкін Ігор Олексійович** (Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України)

6. **Головатюк Василь Михайлович** (Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України)
7. **Головаха Євгеній Іванович** (Інститут соціології НАН України)
8. **Гриньов Борис Вікторович** (Державний фонд фундаментальних досліджень)
9. **Єгоров Ігор Юрійович** (Інститут економіки та прогнозування НАН України)
10. **Єрмоленко Анатолій Миколайович** (Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України)
11. **Злобіна Олена Геннадіївна** (Інститут соціології НАН України)
12. **Кононов Ілля Федорович** (Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка, м. Старобільськ)
13. **Кордюк Олександр Анатолійович** (Інститут металознавства ім. Г.В. Курдюмова НАН України)
14. **Костенко Наталя Вікторівна** (Інститут соціології НАН України)
15. **Кремінський Борис Георгійович** (ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»)
16. **Кривцун Ігор Віталійович** (Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України)
17. **Кузнєцов Володимир Іванович** (Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України)
18. **Кутуєв Павло Володимирович** (НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»)
19. **Куценко Ольга Дмитрівна** (Київський національний університет імені Тараса Шевченка)
20. **Лібанова Елла Марленівна** (Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України)
21. **Лобанов Леонід Михайлович** (Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України)
22. **Локтев Вадим Михайлович** (Інститут теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова НАН України)
23. **Мазур Олександр Анатолійович** (Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України)
24. **Маліцький Борис Антонович** (Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України)
25. **Мельниченко Анатолій Анатолійович** (НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»)
26. **Мриглод Ігор Миронович** (Інститут фізики конденсованих систем НАН України)
27. **Наумовець Антон Григорович** (Інститут фізики НАН України)
28. **Патон Борис Євгенович** (Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України)
29. **Попович Олександр Сергійович** (Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України)
30. **Ручка Анатолій Олександрович** (Інститут соціології НАН України)
31. **Семиноженко Володимир Петрович** (Інститут монокристалів НАН України)
32. **Сененко Антон Ігорович** (Інститут фізики НАН України)
33. **Сорокін Віктор Михайлович** (Інститут фізики напівпровідників ім. В.Є. Лашкарьова НАН України)
34. **Толочко Петро Петрович** (Інститут археології НАН України)
35. **Шеховцов Олександр Володимирович** (Інститут гідромеханіки НАН України)
36. **Шульга Микола Олександрович** (Інститут соціології НАН України)
37. **Ямпольський Валерій Олександрович** (Інститут радіофізики та електроніки ім. О.Я. Усикова НАН України)
38. **Яцків Ярослав Степанович** (Головна астрономічна обсерваторія НАН України).

Список зарубіжних експертів

1. **Алексєєв Михайло** (Alexseev Mikhail, San Diego State University, США)
2. **Артюхін Михайло Іванович** (Інститут соціології НАН Білорусі, Білорусь)
3. **Бабосов Євгеній Михайлович** (Інститут соціології НАН Білорусі, Білорусь)
4. **Белавін Олександр Абрамович** (Інститут теоретичної фізики ім. Л.Д. Ландау РАН, Росія)
5. **Берлянд Леонід** (Berlyand Leonid, Pennsylvania State University, США)
6. **Буравой Майкл** (Burawoy Michael, University of California, Berkeley, США)
7. **Валлерстайн Еммануїл** (Wallerstein Immanuel, Yale University, США)
8. **Вестон Крис** (Weston Chris, Weston Consulting, Польща)
9. **Вольєс Клер** (Wallace Claire, University of Aberdeen, Велика Британія)
10. **Дерлуг'ян Георгій Матвійович** (New York University, Abu Dhabi, ОАЕ)
11. **Джонсон Р. Бойд** (Johnson R. Boyd, Indiana Wesleyan University, США)
12. **Ільїн Володимир Іванович** (Санкт-Петербурзький державний університет, Росія)
13. **Коніордос М. Сократіс** (Koniordos M. Sokratis, University of Crete, Греція)
14. **Кус Себастьян** (Koos Sebastian, University of Konstanz, Німеччина)
15. **Лейн Девід** (Lane David, University of Cambridge, Велика Британія)
16. **Лендьєл Дьєрдь** (Lengyel György, Corvinus University of Budapest, Угорщина)
17. **Луцевич Орися** (Chatham House, Велика Британія)

18. **Маурер Андреа** (Maurer Andrea, University of Trier, Німеччина)
19. **Павляк Миколай** (Pawlak Mikolaj, University of Warsaw, Polish Academy of Sciences, Польща)
20. **Пономарева Олена** (Sapienza University of Rome, Італія)
21. **Рамос В. Альберто** (Ramos V. Alberto, Universidad Carlos III de Madrid, Іспанія)
22. **Розов Микола Сергійович** (Інститут філософії та права СВ РАН, Росія)
23. **Тамаш Пал** (Tamás Pál, Hungarian Academy of Sciences, Corvinus University of Budapest, Угорщина)
24. **Хаврус Вячеслав Олександрович** (Leibniz Institute for Solid State and Materials Research, Dresden, Німеччина)
25. **Цирель Сергій Вадимович** (Санкт-Петербурзький гірничий університет, Росія).

Примітки

1. В українському експертному опитуванні взяли участь 38 вітчизняних учених, до яких ми звернулися як до експертів, зважаючи не лише на їх обізнаність щодо стану справ у науковій сфері України, а й на їх особисту громадянську позицію щодо відстоювання інтересів вітчизняної науки. Опитування здійснювалося в два етапи: спочатку опитували науковців згідно з переліком, сформованим дослідниками за зазначеними вище критеріями (червень—липень 2016 р.), а потім тих, кого порекомендували експерти першої хвили опитування (вересень—листопад 2016 р.).

Абсолютна більшість (30 з 38) мають науковий стаж понад 20 років, серед них 5 експертів — більш як 50 років. Дві третини (29) експертів працюють на посадах керівників наукових установ або підрозділів, інші — на посадах головних (7), провідних (1) або старших наукових співробітників (3). Абсолютна більшість (32) мають ступінь доктора наук, решта (6) — кандидата наук. Десять експертів мають звання академіка НАН України, 5 — члена-кореспондента, 19 — професора, 8 — старшого наукового співробітника (двоє не мають ученого звання). Один з експертів є членом Європейської академії (Париж). Серед найвищих керівників Академії в опитуванні взяли участь президент, віцепрезидент, три академіки-секретарі відділень НАН України.

За родом діяльності більшість експертів представляють суспільно-гуманітарні, фізичні та інженерно-технічні науки. У сферу наукових інтересів кількох експертів входять різні галузі наук. Більшість науковців (27) займаються і фундаментальними, і прикладними дослідженнями, 9 — переважно фундаментальними і тільки 2 — переважно прикладними.

Дві третини вітчизняних експертів займають активну публічну позицію: вони регулярно або час від часу (по 14 відповідно) використовують соціальні/професійні мережі Інтернету для обговорення важливих наукових і соціальних проблем, а також регулярно (10) або час від часу (17) виступають у ЗМІ. Лише троє з експертів, що відповіли на це запитання, ніколи не використовували соціальні мережі, 6 — дуже рідко. Аналогічно двоє експертів зазначили, що ніколи не виступали у ЗМІ, 7 — дуже рідко.

2. Вибір зарубіжних експертів (N = 25) визначався двома параметрами — активною науковою роботою (більшість із них є визнаними авторитетами у глобальному науковому співтоваристві) і досвідом співпраці з українськими вченими (що передбачає певну обізнаність стосовно стану науки в Україні). Опитування проходило восени 2016 р. Було опитано 6 науковців з близького зарубіжжя, 6 — з колишнього СРСР, що працюють сьогодні в західних країнах, і 13 — західних (за походженням) вчених із далекого зарубіжжя.

Половина зарубіжних експертів (12) займаються і фундаментальними, і прикладними дослідженнями, 8 — переважно фундаментальними, 5 — переважно прикладними дослідженнями і розробками. Більшість (18 з 25) мають науковий стаж понад 20 років, серед них троє — більш як 50 років. За родом занять переважна більшість експертів (21 з 25) представляють суспільні науки. У сферу наукових інтересів кількох експертів входять різні галузі наук.

Як і серед українських експертів, дві третини зарубіжних експертів займають активну публічну позицію: вони регулярно або час від часу (відповідно, 13 і 3) використовують соціальні/професійні мережі Інтернету для обговорення важливих наукових і соціальних проблем, а також регулярно (4) або час від часу (14) виступають у ЗМІ. Лише двоє зарубіжних експертів ніколи не використовують соціальні мережі, 6 — дуже рідко. Аналогічно лише один експерт зазначив, що ніколи не виступав у ЗМІ, 6 — дуже рідко.

REFERENCES

[СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ]

1. Petrushina T.O. Perception of domestic science and scientists in the public mind. *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* 2015. (2): 29.
[Петрушина Т. Сприйняття вітчизняної науки і науковців у суспільній свідомості. *Вісник НАН України*. 2015. № 2. С. 29–36.]
2. Bourdieu P. *Science of Science and Reflexivity*. (University of Chicago Press, 2004).
3. Petrushina T., Soboleva N., Shepurko G. Public opinion on the role of science in Ukrainian society. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*. 2016. (2): 81.
[Петрушина Т., Соболева Н., Чепурко Г. Громадська думка щодо ролі науки в українському суспільстві. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2016. № 2. С. 81–101.]
4. Popovich O., Bulkin I. So how do we deal with science? <http://commons.com.ua/ru/neveselye-strochki/>
[Попович О., Булкін І. Так как же нам быть с наукой? <http://commons.com.ua/ru/neveselye-strochki/>]
5. Dikusar A.I., Kuzhba R. Comparative analysis of the relationship between science and socio-economic development of society in the EU and CIS countries. *Science and Science of Science*. 2015. (2): 51.
[Дикусар А.И., Кужба Р. Сравнительный анализ взаимосвязи между наукой и социально-экономическим развитием общества в странах ЕС и СНГ. *Наука та наукознавство*. 2015. № 2. С. 51–57.]

Стаття надійшла 25.08.2017.

T.O. Petrushina

Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv)

THE STATE OF SCIENCE IN UKRAINE

(BASED ON THE ASSESSMENTS OF UKRAINIAN AND FOREIGN EXPERTS)

Assessments by the most competent specialists on the state of affairs in the scientific sphere of modern Ukraine are presented. The analysis includes not only evaluation of the general state of science in Ukraine and the prospects for its development, but also such parameters as the role of science in Ukrainian society; attitude to the national science by the state, society, media, business structures and foreign scientific organisations; the institutional model of the organisation of science; a system of indicators for assessing the work of scientists, etc. Comparison between Ukrainian and foreign experts' assessments is presented for certain indicators. National experts' proposals and recommendations on the reformation of science in Ukraine are systematised.

Keywords: science, science and society, expert assessments.